

**УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ЗА СПЕЦИЈАЛНУ ЕДУКАЦИЈУ И РЕХАБИЛИТАЦИЈУ
ВЕЋЕ ЗА МАСТЕР, СПЕЦИЈАЛИСТИЧКЕ И ДОКТОРСКЕ СТУДИЈЕ**

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ УРАЂЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Кандидат: мр Васо Обрадовић

Тема: „Специфичности културе глувих и наглувих особа у Србији“

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

Датум и орган који је формирао Комисију

31.05.2016. Веће за мастер, специјалистичке и докторске студије, Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Састав Комисије:

Др Надежда Димић, редовни професор, ужа научна област Сурдологија, изабрана 23.4.2004., запослена на Универзитету у Београду – Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију, председник

Др Јасмина Ковачевић, редовни професор, ужа научна област Сурдологија, изабрана 15.7.2009. запослена на Универзитету у Београду – Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију, ментор

Др Марина Радић Шестић, редовни професор, ужа научна област Сурдологија, изабрана 23.5.2014., запослена на Универзитету у Београду – Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију, члан

Др Ивица Радовановић, редовни професор, ужа научна област Педагогија, изабран 15.9.2003., запослен на Учитељском факултету Универзитета у Београду

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног родитеља, презиме: Васо (Владо) Обрадовић

Датум рођења, општина, република: 13. 1. 1958, Тутин, Република Србија

Датум одбране, место и назив магистарске тезе: 13. 09. 2002. године, Београд,

„Специфичности у организацији васпитно-образовног рада у школама за глуве и наглуве ученике“

Научна област из које је стечено звање магистра наука: Сурдологија

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

„Специфичности културе глувих и наглувих особа у Србији“

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација „Специфичности културе глувих и наглувих особа у Србији“ је написана на 314 страна; садржи 68 табела и 9 графикана. Литература садржи 345 библиографских јединица. Поред Увода, апстракта на српском и енглеском језику, Литературе и Прилога садржи одређена поглавља. Садржи: Увод (1-3); Култура (4–19); Глува и наглува особа (20-33); Заједница глувих и наглувих у Србији (34-48), Комуникација глувих и наглувих особа (49– 61); Знаковни језик глувих особа (62-81); Културне активности глувих и наглувих у оквиру Савеза глувих Југославије (82-89); Културне активности глувих и наглувих особа у оквиру Савеза глувих и наглувих Србије (90-104); Активности глувих у области сликарства и вајарства (105-113); Литерарно стваралаштво глувих (114); Међународни дан - недеља глувих (115-116); Физичка култура и спорт глувих особа (117 – 126). Предмет истраживања (127); Циљ и задаци истраживања (128-130); Хипотезе истраживања (131); Методологија истраживања (132-134); Резултати истраживања (135-211); Дискусија (212- 273); Закључци (274-291), Литература (292-314).

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

У **Уводном** делу, кандидат истиче да је проучавање културе глувих и наглувих особа у Републици Србији важан и сложен задатак. Неопходно је утврдити специфичности културе глувих на овим просторима и како је стварана та различитост кроз историју. Који фактори су утицали на стварање једне посебне културе и колики је допринос и жеља самих глувих и наглувих особа у стварању те посебности и специфичности.

У Србији постоји мало истраживања о одраслим глувим и наглувим особама, посебно о њиховој култури, физичкој култури, браку, религији, њиховим правима и ставовима о овим питањима.

У **теоријском делу** овог рада има 11 поглавља.

У првом поглављу, Култура кандидат истиче да постоји око 450 дефиниција културе, што поставља културу у најдефинисаније области и дефиниције културе разврстава као: описне, историјске, нормативне, генеричке, психолошке, структуралне и непотпуне. Наводи ауторе који дају дефиниције појма културе, цивилизације, поткултуре, субкултуре, контракултуре и који иситчу значај културе. Истиче и анализира Међународна акта о култури: декларације и конвенције УН о правима човека; Пакта о економским, социјалним и културним слободама; Пакта о грађанским и политичким слободама, Стандардним правилима УН за изједначавање могућности које се пружају инвалидима; Конвенцијом УН о правима детета, Конвенцијом МОП-а о професионалној рехабилитацији и запошљавању инвалида и сл.

У другом поглављу под називом „Глува и наглува особа“, наводе се дефиниције појмова глум и наглум и класификације оштећења слуха многих аутора, дефинисање ових појмова у нормативима Републике Србије и ставови Светске федерације глувих.

Треће поглавље, Заједница глувих и наглувих у Србији“. Има четири области: Појам заједнице; Настајање заједнице глувих у Србији; Оснивање јединствене организације глувих у Југославији; Активности Савеза глувих и наглувих Србије. Дефинише се појам заједнице и даје хронолошки преглед оснивања заједнице глувих у Србији и Југославији, као и активности заједнице глувих, Савеза глувих и организација.

Четврто поглавље „Комуникација глувих и наглувих особа“ садржи области: Појам комуникације; Врсте комуникације (вербална и невербална); Комуникација глувих и наглувих особа; Невербална комуникација глувих особа. Дају се основни појмови о комуникацији, наводе аутори и истиче значај комуникације за глуве и наглуве особе.

Пето поглавље „Знаковни језик глувих особа“ указује на знаковни језик као симбол културе глувих и културни идентитет глувих особа, погледе и ставове многих аутора у вези знаковног језика, примену знаковног језика у заједници глувих и његово нормативно признавање. Говори и о прстној азбуци и статусу знаковног језика у Србији.

Шесто поглавље „Културне активности глувих и наглувих особа у оквиру Савеза глувих и наглувих Југославије“ говори о почецима културног стваралаштва глувих у Југославији и фестивалима и смотрама КУД глувих и наглувих.

Седмо поглавље „Културне активности глувих и наглувих особа у оквиру Савеза глувих и наглувих Србије“ даје податке о активностима Савеза глувих и наглувих Србије на плану културног стваралаштва и преглед одржаних фестивала КУД глувих и наглувих Србије.

Осмо поглавље „Активности глувих у области сликарства и вајарства“ указује на податке о глумим сликарима и вајарима и изложбама које су организоване.

Девето поглавље „Литерарно стваралаштво глувих“ даје кратак преглед о глумим песницима у Србији.

Десето поглавље „Међународни дан – недеља глувих“ указује да је Светска федерација глувих препоручила 1957. године националним организацијама глувих у свету да се уведе „Дан глувих“, који се од 1958. године обележава у свим савезима и асоцијацијама глувих у свету.

У једанаестом поглављу „Физичка култура и спорт глувих особа“ истиче се значај физичке културе и спорта у рехабилитацији глувих и наглувих и организовање спортских активности глувих у оквиру Савеза глувих.

Општи циљ истраживања био је да се утврде специфичности културе глувих и наглувих особа, а посебни циљеви су били следећи: утврдити основне карактеристике важећих нормативних решења о правима глувих и наглувих особа, њихову усклађеност са међународним стандардима и нормативима и ставове испитаника о постојећим нормативним решењима, посебно у следећим областима – рехабилитација, васпитање и образовање, здравствена заштита, запошљавање и рад; утврдити предлоге за унапређивање нормативних решења и остваривање права у овим областима, који су у складу са савременим стандардима у свету – извршити анализу садржаја програмских активности у оквиру Савеза глувих и наглувих Србије и организација глувих и њихов утицај на културу глувих и наглувих особа; утврдити ставове испитаника о чиниоцима који утичу на квалитет и ниво остварености културно – уметничког стваралаштва и степен задовољства постигнутим резултатима; утврдити да ли и у којој мери има појава „контракултуре“, почев од некултурног понашања (изглед, одевање, начин изражавања) преко друштвено недозвољеног понашања (алкохолизам, коцкање, наркоманија, проституција и сл.) до девијантних, чак агресивних понашања (агресија, силеџиство, крађа и др.). Задаци истраживања су потекли из постављених циљева а односе се на испитивање који нормативи регулишу права глувих и наглувих особа и у којој мери утичу на ефикасност остваривања тих права у области здравствене заштите, рехабилитације, школовања и запошљавања; испитивање које су то препреке и у којој мери утичу на остваривање већ прописаних и дефинисаних нормативних решења у овим областима; испитивање разлика у ставовима глувих и наглувих особа о степену задовољства постојећим; испитати задовољство глувих и наглувих особа програмима који се спроводе у оквиру Савеза глувих – организација глувих у остваривању законских права и подизања културног нивоа чланова; испитати задовољство глувих и наглувих особа програмима културних активности у оквиру Савеза и КУД глувих; испитати

задовољство глувих и наглувих особа активностима у области физичке културе у оквиру Савеза глувих; испитати факторе који утичу на специфичност културе и културног стваралаштва глувих и наглувих особа.

При истраживању специфичности културе глувих, културног стваралаштва и физичке културе после завршетка школовања, кандидат је пошао од следећих **хипотеза**: глуве и наглуве особе су развиле посебну културу у оквиру друштвене заједнице и „масовне културе”; глуве и наглуве особе су недовољно упознате са нормативним актима која регулишу њихова права у Србији; глуве и наглуве особе изражавају низак степен задовољства радом јавних служби и институција у остваривању прописаних права; постоје разлике у ставовима испитаника о нормативној уређености њихових права и начину остваривања истих; глуве и наглуве особе задовољне су системом рехабилитације, васпитањем и образовањем, здравственом заштитом и запошљавањем и радом; глуве и наглуве особе се радије укључују у своје организације, него у организације „чујућих”; глуве и наглуве особе изражавају висок степен задовољства програмима активностима које се спроводе у оквиру Савеза глувих и организација; постоје разлике у ставовима испитаника у вези начина на који треба извршити притисак на државу и друштво да се побољшају нормативна решења и однос према глувим и наглувим особама.

У поглављу **Методологија истраживања** описани су место и време истраживања, узорак, примењени инструменти и начин прикупљања података. Од 300 испитаника наглувих је било 101 и глувих 199. Тачно две трећине испитаника има потпуно, док остали имају делимично оштећење слуха, односно припадају групи наглувих. Укупно је било 182 мушкарца и 118 особа женског пола. Старост испитаника кретала се од 32 до 98 година.

Истраживање је обављено у 20 организација-удружења глувих и наглувих Србије, и то у: 1. Међуопштинском удружењу глувих и наглувих Чачак, 2. Организацији глувих Нови Сад, 3. Међуопштинској организацији глувих и наглувих Шабац, 4. Удружењу глувих и наглувих Смедеревске Паланке, 5. Међуопштинској организацији глувих и наглувих Врање, 6. Међуопштинском удружењу глувих и наглувих Јагодина, 7. Удружењу глувих и наглувих Шумадијског округа Крагујевац, 8. Међуопштинској организацији глувих и наглувих Панчево, 9. Међуопштинској организацији СГН Косовска Митровица, 10. Градској организацији глувих и наглувих Ниш, 11. Савезу глувих Сомбор, 12. Удружењу глувих и наглувих Ваљево, 13. Удружењу глувих и наглувих Нови Пазар, 14. Основној организацији глувих и наглувих Крушевац, 15. Међуопштинском удружењу глувих и наглувих Пожаревац, 16. Међуопштинској организацији глувих и наглувих Суботица, 17. Градска организација глувих и наглувих Смедерево 18. Међуопштинској организацији глувих и наглувих Пирот, 19. Градској организацији глувих и наглувих Лесковац, 20. Градској организацији глувих Београда. У истраживању је као инструмент коришћен специјално дизајниран упитник.

У обради података коришћене су одговарајуће статистичке методе у статистичком пакету SPSS. Током обраде података коришћена је одговарајућа **статистичка анализа** – дескриптивна статистика за приказ аритметичких средина (АС) и стандардних девијација (СД) на квантитативним варијаблама, те фреквенци и процената на категоријским варијаблама. Постојање статистички значајне разлике међу категоријским варијаблама проверено је употребом хи – квадрата, док су разлике на квантитативним варијаблама проверене т – тестом за паралелне узорке. Пирсонов коефицијент корелације (р) коришћен је за приказ односа две квантитативне варијабле, односно њихове везе. Примењена је и факторска анализа са циљем накнадног издвајања варијабли из скупа већег броја ставки које су се односиле на исту тему.

У **результатима истраживања и дискусији** кандидат табеларно и графички приказује резултате испитивања. Испитаници су претежно делимично упознати с актима која регулишу њихова права. Слабије су упознати са нормативи о правима из области информисања и телекомуникација.

Испитаници су делимично задовољни радом надлежних служби у процесу остваривања својих права, а нешто веће задовољство исказују када је у питању рад служби и руководства у Савезу глувих и наглувих Србије, а просечно су задовољни радом својих организација глувих.

У процени програма рада који се спроводе у СГНС и организацијама глувих, одговори испитаника просечно су се кретали од делимично задовољан до задовољан.

Испитаници су делимично задовољни прописаним правима у Уставу и законима Републике Србије о спорту, али су просечно незадовољнији конкретним деловањем и применом закона, пре свега у области финансија у спорт глувих и наглувих.

Просечно су испитаници делимично задовољни понудом и активностима у спорту на нивоу Савеза глувих и наглувих Србије.

Испитаници су претежно делимично задовољни, до незадовољни улогом државних институција у области културе и културног стваралаштва.

Највећи проценат испитаника се бар понекад укључује у културне програме КУД-а глувих и наглувих (75%) или секције у организацији глувих и наглувих (76%). Глуве и наглуве особе се најређе прикључују организацијама чујућих (10-11,2%).

Налази указују да су глуве и наглуве особе претежно задовољне програмима СГНС, при чему су најзадовољнији драмско-пантомимским остварењима и организацијом фестивала КУД.

Дискусија је заснована на интерпретацији истраживачких резултата у односу на постављене циљеве. Добијени резултати су добијени анализом већег броја референци, углавном иностраних аутора, којима се потврђују добијени резултати.

Тестирање хипотеза обухвата приказ потврђених и одбачених постављених хипотеза на основу примењених статистичких метода и поступака. Потврђена је прва, друга, трећа, четврта, шеста, осма хипотеза. Пета и седма хипотеза су делимично потврђене.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

У оквиру рада на докторској дисертацији кандидат је објавио једну стручну монографију и радове у часопису националног значаја.

- 1. Обрадовић, В., Димић, Н., Бановић, М. (2010).** Статус знаковног језика и потребе глувих Србије, *Београдска дефектолошка школа*, Друштво дефектолога Србије, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, 1, 95-117.
- 2. Обрадовић, В. (2010).** Преглед културно-уметничког стваралаштва глувих и наглувих Србије на фестивалима СГНС, *Београдска дефектолошка школа*, Друштво дефектолога Србије, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, ISSN 0354-8759, Вол.16(2). Бр. 47, 303-322.
- 3. Обрадовић, В. (2011).** Специфичности школовања глуве и наглуве деце и омладине у Србији до доношења Закона о специјалним школама, *Београдска дефектолошка школа*, Друштво дефектолога Србије, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Вол. 17(3). Бр. 51, 395-414.
- 4. Обрадовић, В. (2012).** Улога Савеза глувих и наглувих Србије и локалних организација у едукацији глуве деце и омладине. *Београдска дефектолошка школа*, 18 (2), Друштво дефектолога Србије, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, 239-253.

5. **Обрадовић, В. (2012).** Потребе глувих и наглувих особа Србије за применом знаковног језика. *Београдска дефектолошка школа, Друштво дефектолога Србије, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију*, 18(3), 447-466.
6. **Обрадовић, В. (2014).** Улога физичке културе и спорта у процесу интеграције глувих особа, *Београдска дефектолошка школа*, 579, Вол. 20 (3), Бр. 60, 579-601.
7. **Обрадовић, В. (2016).** Статус преводилаца – тумача знаковног језика и рад преводилачких сервиса за глуве особе у Србији, Специфичности оштећења слуха, Нови кораца, 227-243.
8. **Обрадовић, В. (2014).** Седма деценија Савеза глувих и наглувих Србије, Савез глувих и наглувих Србије" (СIP – Каталогизација у публикацији Народна библиотека Србије, Београд, ISBN 978-86-906235-3-3), монографија.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У истраживању је учествовало 300 глувих и наглувих особа, од тога 182 мушкарца (61%) и 118 жена (39%) и *таква полна диспропорција се показује као значајна ($\chi^2(1)=4,666$; $p=0,03$).*

Резултати показују да су у истраживању учествовале глуве и наглуве особе старости од 32 до 98 година (АС=67,81; СД=13,76).

Међу испитаницима је било највише оних који су ожењени-удати (57.0%), следе неожењени-неудате (28.3%), па они који живе у ванбрачној заједници (7.0%), а најмање удоваца-удовица (4.7%) и разведених (3%).

Резултати показују да је било највише одговора да је слушно оштећење настало од последица болести 142 (47.3%), следе они који су дали одговор да имају урођено оштећење слуха 111 (37.0%), да је оштећење настало од лекова 18 испитаника (6.0%), па порођајних повреда 4 (4.7%), остало (2.7%) и најмање од механичких повреда (2.3%).

Од 300 испитаника наглувих је било 101 (33.7%) и глувих 199 (66.3%). Тачно две трећине испитаника има потпуно, док остали имају делимично оштећење слуха, односно припадају групи наглувих и *ова разлика је статистички значајна ($\chi^2(1)=10,628$; $p=0,001$).*

Значајно већи број испитаника (68%) не користи слушни апарат ($\chi^2(2)=63,01$; $p<0,001$), док њих 27,7% користи на једном уву, односно 4% на оба.

Учесници истраживања *значајно чешиће не пате од других оштећења чула (95% према 5%, $\chi^2(1)=81,786$; $p<0,001$) и да значајно чешиће не пате од телесних оштећења (94% према 6%), $\chi^2(1)=79,528$; $p<0,001$).*

Решење о развраставању/категоризацији добило је 78,7%, односно 236 испитаника, *што је значајно више од 20% оних који решење нису добили ($\chi^2(1)=34,911$; $p<0,001$).*

Укупно 221 (73.7%) испитаника су се изјаснило да су ишли на слушну и говорну рехабилитацију, док 79 (26.3%) испитаника није ишло.

Процентуално мањи број испитаника је ишао у предшколске установе од оних који нису, мада *та разлика није статистички значајна (40,7% према 59,3%, $\chi^2(1)=3,46$; $p=0,06$).* Од оних који јесу ишли, у скоро 60% случајева је то био вртић/обданиште при школи за децу оштећеног слуха.

Укупно (98.7%) испитаника нема кохлеарни имплант ($\chi^2(2)=192,283$; $p<0,001$) и разлика је статистички значајна на нивоу 0,001, док 255 (85%) испитаника не подржава уградњу кохлеарног импланта и има негативно мишљење о уградњи истог ($\chi^2(1)=51,506$; $p<0,001$), па је и ова разлика је статистички значајна на нивоу 0,001.

Највећи број испитаника завршио је средњу школу 254 (84,7%), на основном образовању остало је свега 6 (2%), док је више и високо образовање стекло 40 (13.3%) испитаника и *ове разлике у образовању значајне су на нивоу 0.001 ($\chi^2(2)=120,649$; $p<0,001$).*

Значајно чешиће су заступљене основне школе за глуве и наглуве ученике ($\chi^2(3)=133,598$; $n<0,001$) и значајно чешиће су заступљене средње школе за глуве и наглуве ученике ($\chi^2(3)=148,884$; $n<0,001$). Испитаници су претежно задовољни основном школом и просечно задовољни средњом школом коју су завршили.

У оквиру подручја рада, најзаступљеније је: текстилство и кожарство – 77 (25.6), машинство и обрада метала – 55 (18.3%), графичарство – 53 (17.6%), шумарство и обрада дрвета – 26 (8.7%), личне услуге – 12 (4.0%).

У оквиру вишег и високог образовања заступљеност је следећа: ликовне академије – 15 (5.0%), графички дизајн 12 (4.0%), ВПШ – 6 (2.0%), педагогија – 5 (1.7%), инж. шумарства – 22 (0.7%).

Професионалну оријентацију је највећи број испитаника (86%) обавио у школи коју су похађали, а и за тај налаз резултат је значајан на нивоу 0,001 ($\chi^2(2)=136.102$; $n<0,001$).

Највећи проценат испитаника (65%) сматра да су школе за глуву и наглуву децу и омладину најадекватнији образовни избор ($\chi^2(3)=93,158$; $n<0,001$), што указује на значајну разлику, али скоро 30% испитаника мисли да би глува и наглува деца требало да похађају неки облик редовне школе.

Када је у питању радни статус, 69 особа, односно 33% испитаника се изјашњава као незапослени – од тога, 20 испитаника је остало без посла, а 46 је пријављено код Националне службе за запошљавање.

Од укупног броја запослених, највише је оних који су запослени у државном предузећу 73 (24.3%), следе они који су запослени код приватника 53 (17.7%), у заштитној радионици 15 (5%), инвалидској организацији – савезу (удружењу) глувих 10 (3.3%), у државном органу 3 (1.0%), самостално обавља делатност 3 (1.0%), пољопривредник 2 (0.7%).

Приликом запослења, 43 (14,3%) испитаника се није никоме обраћало за помоћ, 46,3% је одлазило у Националну службу за запошљавање, 36,6% је контактирало Организацију глувих.

Подаци показују да значајно више испитаника мисли да особе с оштећењем слуха треба да: имају предност при запошљавању, да желе да раде, да имају самопоуздања, имају радне навике, да савесно и одговорно обављају послове на којима раде, поштују организацију рада и пословања, уговорене обавезе из радног односа и мере заштите на раду; значајна већина мисли да послодавци имају предрасуде о способностима глувих и наглувих за рад, да постоји дискриминација приликом запошљавања глувих и наглувих особа, да глуве и наглуве особе добијају лошије послове, који не одговарају њиховим способностима; скоро 77% испитаника сматра да у предузећу/фирми треба да постоји преводилац на знаковни језик, 80% мисли да држава треба да обезбеди послове Заштитним радионицама, а већина испитаника би и више волела да ради у заштитној радионици неко у другом предузећу; није добијена статистички значајна разлика у броју оних који се слажу, односно не слажу са тврдњом да се глуве и наглуве особе искоришћавају на радном месту, а статистички једнак број се опредељује и за и против тврдње да глуве и наглуве особе имају предрасуде према чујућим колегама.

Налази указују да су просечно испитаници задовољнији различитим сегментима и областима посла, при чему су делимично задовољни могућношћу за напредовањем у служби, а на тој ставци су приметна и већа одступања, мада се ставови највише разликују када је у питању задовољство платом и роковима за њену исплату. Испитаници су задовољни радним временом, паузама и годишњим одмором, као и односом са колегама на послу.

Укупно је 35.7% испитаника користило право на бенефицирани радни стаж (радни стаж са увећаним трајањем, не постоји статистички значајна разлика у броју оних који јесу и нису користили бенефицирани радни стаж ($\chi^2(1)=3,03$; $n=0,08$).

Као пензионер се изјашњава 86 особа, односно 28,7%.

Укупно 77 (25.7%) испитаника има решење о телесном оштећењу и стиче права која су прописана у нормативима.

Туђу негу и помоћ прима свега 22 (7,3%) испитаника, од тога: материјално обезбеђење прима 10 (3.3%) испитаника, остварује право на додатак за помоћ и негу другог лица 5 (1.7) испитаника, право на помоћ за оспособљавање за рад ужива 4(1.3%) испитаника, право на увећан доходак за помоћ и негу другог лица има 2 (0.7%) испитаника.

Укупно 34 (11,3%) испитаника су корисници права о подршци породици са децом, од чега највећи проценат прима дечији додатак 22 (64,7%), следи накнада за време породилског одсуства и неге детета 6 (2.0%), родитељски додатак 3 (1.0%), накнаду за време породилског одсуства и дечји додатак има 1 (0.3%) испитаник, родитељски додатак и накнада за боравак детета ометеног у развоју у предшколској установи користи по 1 (0.3%) испитаник.

Корисници здравствене заштите су скоро сви испитаници 289 (96.3%), док њих 11 (3.7%) нису, а од тога 96,5% користи право на здравствену заштиту, 24,5% користи право на медицинско-техничка помагала за рехабилитацију (слушна помагала), 11,7% право на накнаду за време привремене спречености за рад, а 8,9% право на накнаду путних трошкова у вези коришћења здравствене заштите.

Сталног партнера има 60% испитаника (од тога 67,1% је са гувом, а 23,1% са наглувом особом), 11,7% , а 191 (87%) испитаника мисли да глуве и наглуве особе складан брак постижу са гувом особом, и 66 (22%) са наглувом особом.

Укупно 76.0% испитаника је одговорила да у њиховој породици нема других особа које имају оштећен слух.

Глуве и наглуве особе делимично упознате са нормативима о браку, односима деце и родитеља, имовинским односима, дискриминацијом у породици, заштитом од насиља, а посебно и заштитом деце. Међутим, *просечно су недовољно упознати с нормативима који се односе на усвајање и хранитељство, старатељство, издржавање, ванбрачном заједницом и поступцима у вези спорова у породици.*

Укупно 138 (46%) испитаника сматра да у породицама глувих постоји вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање. На другом месту је наношење или покушај наношења телесне повреде - 133 (44.3%) испитаника.

Стамбена ситуација испитаника веома различита, а највише је оних који живе у породичној кући чији су власници родитељи (26.3%) и оних који живе у својој кући 62 (20.7%), док је најмање оних који су подстанари и нешто друго.

Глуви сматрају да треба да живе самостално са својим брачним другом/партнером у 74.3%, док је ного је мање оних који сматрају да треба да живе са родитељима једног од брачних партнера (24.3%).

Скоро сви испитаници (97%) сматрају да је у Србији неопходно доношење Закона о знаковном језику глувих, *што последично чини овај налаз статистички значајним ($\chi^2(1)=91,162$; $p<0,001$)* и 263 (87,7%) испитаника сматра да треба да се уради стандардизација српског знаковног језика, *што чини овај налаз статистички значајним ($\chi^2(1)=61,13$; $n<0,001$).*

Знаковним језиком глуве и наглуве особе се највише користе у организацији глувих и на манифестацијама које они организују, а најмање у обављању свакодневних ствари – куповина, плаћање у банци, општини, у социјалним и здравственим установама.

Испитаници су углавном делимично или недовољно задовољни степеном остварености својих права и то углавном када су у питању службе од општег значаја – здравство, општина, полиција, социјалне службе и слично.

Испитаници исказују задовољство када је у питању степен остварености права на знаковни језик у оквиру Савеза и удружења глувих.

Испитаници често користе СМС поруке на мобилним телефонима, повремено различите услуге интернета (е-маил, друштвене мреже, скајп), а врло ретко се користе телефонима, форумима, а никад услугама електронске трговине.

Испитаници су најмање задовољни услугама телевизијских медија, посебно када је у питању присуство знаковног језика и титлованих програма. Просечно су задовољнији, али не сасвим, информисањем од стране Савеза глувих и наглувих Србије, као и од организације глувих којој припадају.

Укупно 184 (61,3%) сматра да глуве и наглуве особе у Србији имају слободу удруживања и јавног окупљања ради испољавања верских уверења. Њих 19 (6.3%) сматрају да немају слободу удруживања ради испољавања верских уверења, а 92 (30.6%) испитаника се изјаснило да није упознато са стањем у држави по овом питању, *што значи да статистички знатно већи број испитаника позитивније оцењује ситуацију када је слобода верских ставова у питању* ($\chi^2(2)=46,415$; $n<0,001$).

Већински (60,5%), испитаници сматрају да су верска уверења међу глувима и наглувим делимично изражена, 21% сматра да ова популација није религиозна, док 18,5% сматра да су ова уверења врло изражена и ове разлике су статистички значајне ($\chi^2(2)=33,927$; $n<0,001$).

Да глуве и наглуве особе у Србији имају слободу приступања црквама и верским заједницама, у складу са законом, слаже се 261 (87%) испитаника, док је 25 (8,3%) негирало ову тврдњу, и ова разлика се показала статистички значајном ($\chi^2(2)=144,086$; $n<0,001$).

Да глуве и наглуве особе у Србији имају право на преводиоца за време вршења верске службе извештава већина 211 (70,3%) учесника у истраживању, за разлику од оних 61 (20.3%) који сматрају да то право немају, *што значи да статистички знатно већи број испитаника позитивније оцењује ситуацију када је слобода верских ставова у питању* ($\chi^2(2)=80,172$; $n<0,001$).

Међу испитаницима је било 250 (83.3%) припадника Српске Православне Цркве, 8 (2.7%), припадника Римокатоличке Цркве, 1 (0.3%) припадник Евангеличке хришћанске Цркве, 14 (4.7%) припадника Исламске верске заједнице, 4 (1.3%) Словачке Евангелистичке Цркве и 1 (0.3%) Јеврејска верске заједнице.

Укупно 266 (88,7%) испитаника се не осећа дискриминисано због тога што су изражавали своја верска уверења, за разлику од оних који сматрају да јесу дискриминисани 22 (7.3%), *што указује на статистички значајну разлику* ($\chi^2(1)=69,02$; $n<0,001$).

Значајно чешће испитаници не користе субвенције ни у једној од предвиђених области, изузев када је у питању РТВ претплата и мобилна телефонија где нису добијене никакве значајне разлике.

Испитаници су ставови глувих и наглувих о важности утицаја одређених фактора за интеграцију и социјализацију особа са оштећењем слуха. *Можемо закључити да просечно за све од наведеног испитаници сматрају да утиче у одређеној мери, а ништа много или нимало.* Највећа разликовања у ставу су изражена по питању утицаја употребе слушног апарата, времена настанка оштећења и почетка рехабилитације и материјалних услова породице.

Просечно глуве и наглуве особе мисле да је помоћ институција у њиховој интеграцији мала, а најмања када су у питању институције чујућих - КУД, општина, факултет, спортски клуб, центар за социјални рад.

Испитаници су претежно делимично упознати с актима која регулишу њихова права. Слабије су упознати са нормативи о правима из области информисања и телекомуникација.

Испитаници су делимично задовољни радом надлежних служби, с тим што одступања у ставу мања. Веће задовољство исказују када је у питању рад служби и руководства у Савезу глувих и наглувих Србије, а просечно су задовољни радом својих организација глувих.

У процени програма рада који се спроводе у СГНС и организацијама глувих, *одговори испитаника просечно кретали од делимично задовољан до задовољан*, те и да су одступања у ставу мања него када је у питању задовољство радом јавних служби. Нешто израженије задовољство је Радом на увођењу и усавршавању службе преводилачких сервиса - преводилаца и тумача у организацијама глувих, програмима културно-уметничких испортско рекреативних активности на нивоу СГНС, али без значајне разлике.

Испитаници *су делимично задовољни прописаним правима у Уставу и законима Републике Србије о спорту, али су просечно незадовољнији конкретним деловањем и применом закона, пре свега у области финансија у спорт глувих и наглувих.*

Просечно су испитаници делимично задовољни понудом и активностима у спорту на нивоу Савеза глувих и наглувих Србије, али постоји извесно незадовољство сарадњом Савеза и удружења са другим сличним домаћим и међународним спортским организацијама глувих и наглувих. Највише учешћа глуви спортисти имају на локалном нивоу на такмичењима у оквиру СГНС, а мање на такмичењима у конкуренцији са другим особама са инвалидитетом, међународним турнирима и најмање у наступима за репрезентацију глувих СФРЈ и Србије.

Испитаници *су претежно делимично задовољне, до незадовољне улогом државних институција у области културе и културног стваралаштва*. Нешто више делимичног задовољства се примећује за подстицање младих глувих талената у области културног и уметничког стваралаштва, као и подстицање аматерског културног и уметничког стваралаштва од стране Савеза глувих и наглувих Србије, али без значајних разлика. Од испитаних особа, највећи проценат је изјавио да се често и понекад бави плесом (59%), пантомимом (76%), ликовним уметностима (47,7%) и драмом (45,3%). Највећи проценат испитаника се бар понекад укључује у културне програме КУД-а глувих и наглувих (75%) или секције у организацији глувих и наглувих (76%). Глуве и наглуве особе се најређе прикључују организацијама чујућих (10-11,2%).

Налази указују да су глуве и наглуве особе *претежно задовољне програмима СГНС*, при чему су најзадовољнији драмско-пантомимским остварењима и организацијом фестивала КУД, док су понудом програма културног стваралаштва у оквиру организација глувих *просечно задовољне*. Носиоци културно-просветног и уметничког живота међу глувима су културно- уметничка друштва (КУД) и секције Савеза глувих. Глуви и наглуви Србије су радије учествовали и такмичили се у оквиру својих организација и Савеза, него у конкуренцији са чујућим КУД.

Паралелно са фолклором, који је био и остао најважнија културна манифестација, развијале су се и друге позоришне уметности: балет, ритмика, а посебно пантомима.

Постоји велики број глувих сликара и вајара наиваца. Глуви сликари су имали низ изложби у земљи и иностранству и добили пуно признања.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА

Резултати истраживања су приказани табеларно и графички уз одговарајуће коментаре. Приказ резултата је структуриран у следеће сегменте: општи подаци о испитаницима; слушно оштећење; рехабилитација; образовање; радни статус; права из ПИО и социјалне заштите, права из здравственог осигурања; подаци о породици; стамбена ситуација; знаковни језик; информисаност; верска уверења; остваривање субвенција; фактори који утичу на интеграцију и социјализацију; нормативи о правима глувих; рад Савеза глувих и локалних организација; област спорта и физичке културе и област културе глувих.. Интерпретација добијених резултата заснована је на изучавању одговарајућих научних извора. Поред табеларног и графичког приказивања резултата кандидат је, с

обзиром на предмет истраживања, давао и детаљну дескриптивну анализу везану за специфичности културе глувих у Србији.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација „Специфичности културе глувих и наглувих особа у Србији“ кандидата мр Васа Обрадовића представља јединствено истраживање на територији Србије, а и шире у региону.. У овој дисертацији коректно је дат теоријски оквир; квалитетно су постављени циљеви и хипотезе емпиријског истраживања. Примењене су одговарајуће методе и инструменти испитивања, па су добијени и квалитетни резултати. Истраживачки резултати су приказани на систематичан и прегледан начин. Интерпретација добијених резултата заснована је на изучавању одговарајућих научних извора. Посебан допринос ове докторске дисертације чини спроведено испитивање на веома великом броју одраслих глувих особа у двадесет градова у Србији и добијени резултати о њиховим ставовима везаним за специфичности заједнице глувих у Србији, што до сада никада није чињено у овом обиму.

ПРЕДЛОГ

Докторска дисертација „Специфичности културе глувих и наглувих особа у Србији,, кандидата мр Васа Обрадовића представља јединствено истраживање на нашим просторима, с обзиром да је обухватила веома велики број одраслих глувих испитаника и на посебан начин осветлила специфичности културе глувих и наглувих особа у Србији. На основу анализе ове дисертације Комисија једногласно сматра да је овај рад резултат оригиналног научног истраживања, написан према свим захтевима методологије научноистраживачког рада са прецизно добијеним резултатима и квалитетно изведеним закључцима, значајним за област сурдологије.

Комисија са задовољством предлаже Већу за мастер, специјалистичке и докторске студије Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију да прихвати извештај о оцени урађене докторске дисертације под називом „Специфичности културе глувих и наглувих особа у Србији,, кандидата мр Васа Обрадовића и да га упути у даљу процедуру.

К О М И С И Ј А

др Надежда Димић, редовни професор
Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, председник

др Јасмина Ковачевић, редовни професор
Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, ментор

др Марина Радић Шестић, редовни професор
Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, члан

др Ивица Радовановић, редовни професор
Учитељског факултета Универзитета у Београду, члан